

Marokkos jøder – en integreret del af samfundet

af Niels Tvilling & Lissi Rasmussen

Tidligere universitetsprofessor på Rabat Universitet og generalsekretær for *Moroccan Foundation of Cultural Jewish Heritage*, Simon Levy var vært for IKS-gruppen, da den besøgte det jødiske museum i Casablanca (www.casajewishmuseum.com).

Museet, der blev bygget for ca. 50 år siden, indeholder en lille synagoge, der ind imellem bliver brugt til gudstjeneste. Her sad gruppen og lyttede til Levy, som ivrigt og stolt fortalte om jødernes lange og vigtige historie i Marokko. For Marokkos historie er ikke komplet uden jøderne, bemærkede Levy.

Forhistorie

Og jøderne *har* været en vital del af det marokkanske samfund siden deres ankomst for 2000 år siden og *har* spillet en betydningsfuld rolle i den marokkanske historie, som det fremgår af det følgende. Under det romerske imperiums besættelse af Palæstina (63 f. – 70 e.Kr.) og især efter romernes ødelæggelse af Jerusalem år 70 e.kr., hvor byen og templet blev brændt ned, flygtede og bosatte mange jøder sig i Nordafrika - og dermed også i Marokko.

Marokkanske ledere har fra starten haft en speciel interesse i at garantere de jødiske samfund sikkerhed. Ved at beskytte jøderne og garantere dem sikkerhed, var de marokkanske ledere med til at stabilisere deres egne regeringer. Mange højt uddannede jøder har i tidens løb beklædt høje stillinger i de muslimske regimer. Berbere, arabere og jøder er de befolkningsgrupper, der tilsammen har opbygget Marokko.

Berberne, en betegnelse for den oprindelige befolkningsgruppe i Nordafrika, kom til Marokko for over 3500 år siden. Efter den arabiske indvandring i Nordafrika blev Marokko i 680'erne erobret af muslimerne. I løbet af de følgende århundreder blev de fleste berbere islamiseret og i betydeligt omfang også arabiseret, og Marokko og det jødiske samfund oplevede en kulturel opblomstringstid.

Muslimer og jøder på spansk grund

Kilderne er uklare, når det drejer sig om, hvornår de marokkanske muslimer (berbere og arabere kaldet maurerne) fik fodfæste på den Iberiske Halvø, Spanien. Men vi ved, at *Tariq ibn Ziyad* erobrede Sevilla i 711 og Merida i 713. Men allerede i 1130'erne begyndte det muslimske dynasti at falde fra hinanden efter en række nederlag til de kristne. I 1249 var emiratet Granada det eneste

tilbageværende muslimske land i Andalusien, og det fik lov til at overleve de næste 250 år som Castiliens vasal med udstrakt selvstyre og religionsfrihed.

I denne periode levede jøderne side om side med muslimer og kristne i Spanien i en vis gensidig tolerance. Mange jøder opnåede høje stillinger ved herskernes hof og varetog opgaver indenfor videnskab, handel og industri. Det sydlige Spanien blev på denne måde både et asyl for jøder og en mulighed for at opnå høj velstand.

Sefardisk og ashkenazisk

Jøderne kaldtes sefardiske jøder (dvs spanske jøder, der taler *judesmo* eller *ladino*, en spansk dialekt med hebræiske ord).

Efterkommerne af de jøder, der boede i Spanien og Portugal før fordrivelsen 1492-97, bosatte sig bl.a. i Marokko, Italien, Tyrkiet og på Balkan, hvor de fastholdt deres jødisk-spanske sprog og kultur. De var ofte velhavende og højt uddannede,

hvorfor en del af dem også blev vel modtaget i Vesteuropa. I slutningen af det 15. århundrede levede der omtrent 5000 jøder i byen Granada og i alt 100.000 i hele Andalusien. Den katolske inkvisition gjorde sit for at henrette den rest af jøder, der var tilbage i Spanien.

I dag bruges betegnelsen sefardisk om de orientalske jøder, der siden staten Israels oprettelse er kommet til landet, bl.a. fra Marokko. De orientalske jøder udgør i dag ca. halvdelen af Israels befolkning. Der er markante kulturelle og religiøse forskelle mellem dem og de såkaldte ashkenaziske jøder, der taler jiddish, og som kommer fra store dele af Europa. Efter den massive indvandring af jøder fra det tidligere Sovjetunionen og Østeuropa fra slutningen af 1980'erne, har de sefardiske jøder igen mistet flertallet i den jødiske befolkning. Trods deres aktive deltagelse i politik og regering, er det sefardiske samfund i Israel fortsat underprivilegeret, og forholdet til de ashkenaziske jøder er præget af konflikter.

Jødernes vilkår

Marokkos jøder har i flere perioder af historien været under voldsomt pres. I det 17. århundrede blev de pålagt tunge skatter, og i slutningen af det 18. århundrede blev jøder udsat for en voldsom massakre i Tetuan og Fez. Også i Rabat og Meknes blev de mishandlet. Mange blev dræbt, nogle gik over til islam eller flygtede ud af landet for at redde deres liv. Også krigen med Frankrig i 1844 og med Spanien i 1859 påførte jøderne mange lidelser. Flere hundrede af dem blev dræbt, mange fik plyndret deres huse, og igen måtte mange flygte.

I det 19. århundrede var jøderne i Marokko hverken statsborgere eller udlændinge, men havde status som *dhimmi*, dvs. beskyttede, mod at de betalte en særlig skat, *jizya*. Denne status garanterede dem personlige ejendomsrettigheder og

religionsfrihed. Men på politisk plan blev de ikke betragtet som ligestillet med resten af befolkningen.

Det franske protektorat fra 1912 afskaffede *jizya*, men skabte nye former for underordning af jøderne. Hidtil havde jøderne nydt en vis autonomi i *mellaherne*, som var en slags ghettoer, hvor de blev tvunget til at bo. Men i kolonitiden blev de ligesom muslimerne underlagt koloniadministrationen.

I 1930'erne opstod en politisk vækkelse blandt jøderne. De begyndte at stille fundamentale spørgsmål angående deres nationalitet: Er vi marokkanere? eller er vi kun jøder? Skal vi emigrere til Palæstina? Nogle jøder var rejst i 1920'erne, men var blevet skuffet og derfor kommet tilbage.

Da franskmændene i 1940 led nederlag til Hitlers Tyskland, blev der indført nye diskriminerende love mod jøderne – under protest fra den marokkanske

sultan, Mohammed V - og racismen mod jøderne voksede. Jøderne blev gjort til udskud, uden juridiske rettigheder. Det gjaldt især de fattige og underprivilegerede. Da krigen var forbi, emigrerede mange jøder til Israel.

En del jøder tog frem til uafhængigheden i 1956 del i modstandsbevægelsen, studenterbevægelsen, de nationalistiske partier og det europæiske venstreorienterede parti, *Front Populaire*. I sin første tale efter uafhængigheden i 1956 gav Mohammed V jøderne fuldt statsborgerskab.

Nutidens jødiske samfund i Marokko

I 1956 udgjorde den jødiske befolkning over en kvart million mennesker. I dag er der 5-7.000 jøder i landet, hvoraf de fleste befinder sig i Casablanca. Derudover er der mellem 100 og 500 jøder i hver af byerne, Marrakesh, Meknes, Rabat, Fez, Tangier og Tetuan. I Casablanca er der ti skoler med i alt 800 elever, og i flere af byerne er der synagoger og kosher restauranter. Desuden er der tretten kendte grave. Disse jødiske monumenter og synagoger restaureres stadig, så de ikke forfalder.

Den jødiske befolkning er aldrende. De fleste er over 60 år. De unge ønsker at tage deres uddannelse i udlandet og kommer ikke tilbage til Marokko. Det er derfor svært at fastholde de jødiske organisationer og institutioner og at bevare den jødiske identitet. På trods af de sefardiske jøders ringe antal i det nuværende Marokko, spiller de stadigvæk en betydelig rolle i samfundet. For eksempel er kongens seniorrådgiver jøde og hedder *André Azoulay*, og jøderne er velrepræsenteret i erhvervsliv, politik og

kultur. Jødiske skoler og synagoger modtager da også stadig statstilskud. Man regner med, at ca. én million jøder af marokkansk afstamning bor i staten Israel, dvs. ca. 15 % af hele befolkningen. Kong Hassan II havde ihærdigt forsøgt at invitere de udvandrede sefardiske jøder tilbage til Marokko, men uden held.

Terrorangrebet i Casablanca

Den 16. maj 2003 angreb tolv selvmordsbombemænd fire jødiske mål og det spanske konsulat i Casablanca. Ingen jøder blev ramt, da angrebet fandt sted på en sabbat. Derimod blev 29 muslimer dræbt. Bombemændene kom fra et af byens fattigkvarterer, hvilket sammen med andre faktorer tydede på, at den ulige fordeling af rigdom var problemet og havde ført til en voksende islamisme siden midten af 1980'erne. For at dæmme op for islamismen har regeringen strammet kontrollen med det religiøse liv. Den ønsker at fremme en ”moderat” udlægning af islam.

Bombningerne blev af de fleste marokkanske betragtet som et angreb på landets sociale og politiske orden og en prøve på den unge konges magt snarere end som en anti-semitisk handling. Efter bombningen støttede kongen en genopbygning af de ødelagte bygninger, inkl. de jødiske. Regeringen organiserede demonstrationer for det jødiske mindretal. Det var landets egne borgere, der var blevet angrebet, derfor skulle de beskyttes.

Det jødiske samfund – en integreret del

”Der er ingen jøder i Marokko, kun marokkanere”. Sådan svarede Mohammed V en tysk repræsentant, som bad om en liste over jødiske borgere under anden verdenskrig. Hans svar afspejlede det faktum, at jøder og muslimer har levet sammen i Marokko i to tusinde år, og at jøderne befandt sig i landet i syv århundreder eller mere, før araberne kom dertil. Der er ingen tvivl om, at de marokkanske jøder har en stærk marokkansk identitet. Ifølge Levy føler alle marokkanere i diasporaen sig på den ene eller anden måde - uanset om de er jøder eller muslimer - som marokkanere. Jødedommen har da også antaget sin særlige form i Marokko på mange måder. På trods af, at blandede ægteskaber er næsten ikke-eksisterende, er der sket en afsmitning og gensidig integration af de forskellige befolkningsgrupper. Jøder har bl.a. indoptaget lokale traditioner, relateret til bryllupper og andre familiefester, til amuletter, ”det onde øje” (eller *jinn*) og helgenkult, og har endog skabt en festdag kaldet *mimounâ* – en særlig dag, hvor jødiske familier inviterer deres muslimske venner.

Endvidere har marokkanske jøder leveret væsentlige bidrag på mange områder så som handel, kunsthåndværk, musik og litteratur.

Religionernes fællestræk

Også på andre måder er jøderne præget af den kontekst, de lever i. Som arabisk jøde var Levy stærkt kritisk over for Zionist-bevægelsen og ideen om et 'greater Israel.' Han undrede sig over, hvorfor man ikke havde spurgt palæstinenserne og araberne til råds inden man etablerede staten Israel i 1947 i stedet for at tvinge ideen igennem med fatale konsekvenser. 'Hvorfor kunne man ikke give jøderne et hjemland i Luxembourg eller et andet land i Europa? Hvorfor skulle de absolut

placeres midt i den arabiske verden? spurgte han igen. Begge identiteter, den jødiske og den marokkanske, havde tydeligvis stor betydning for ham, og 'den lange krig' mellem israelere og palæstinensere var meget smertelig for ham.

Men trods 'krigen' og de lidelser, den medfører, var Levy optimistisk- teologisk set. Han refererede flere gange til de 'monoteistiske religioner' og deres fællestræk. Muslimer og jøder har ikke blot en fælles tro på Gud og en række profeter, men deler også de vigtigste livsværdier med hinanden. Han kom dog ikke ind på, om disse teologiske og etiske fællestræk kan eller burde medvirke til at skabe fred i Mellemøsten.

Der har været taget forskellige initiativer til mere formel dialog mellem repræsentanter for religionerne i Marokko. For eksempel sponsorerede regeringen i april og maj 2000 en række begivenheder og foredrag til fremme af respekt mellem religioner. Bl.a. talte den jødiske minister, *Andre Azoulay* om behovet for interreligiøs respekt og dialog. Og da to unge mænd i oktober samme år forsøgte at vandalisere en synagoge i Tangier, erklærede Kong Mohammed VI offentligt i en Tv-transmitteret tale, at regeringen ikke ville tolerere mishandling af Marokkos jøder. De to unge blev efterfølgende idømt et års fængsel.

